1990 yili chiqqan maqolaga izoh...

Juda alomat bir zamon, shoro saltanati tagidan ketgan, lekin hali loshi ozini tutib turgan, men endi qirchillama yoshga otgan, hozirimga qaraganda ham, siyosat bobida ham yosh bir yigit edim.

Ana shu payti Jomboy tumanidagi ikki okrugning biridan hay-hay deganimga qaramay Oliy Kengash deputatligiga nomzodim korsatilmaydimi! Birinchi yiğilish Ğazira qishloğimda bo'ldi, bo'ldirmaslikka rayon partiya komiteti xop urindi, ilojini topa olmagandan keyin majlisga uchinchi kotib boshchiligida raykom otryadi etib keldi. Uchinchi kotib, odatdagidek rus kishisi edi, minbarni egallab, xop siyosat qildi. Yashirincha ovoz berasizlar deb turib oldi, saylovchilar konmadi, ochiq ovoz beramiz, deb turib oldi. Odamlar uyğongan edi. Frontovik, veteran chollarni korsangiz, shunaqa qat'iy, shunaqa otashin! Hammasining oğzida men. Ovozga qoyildi – yuz sakson ikki kishidan faqat ikkita qarshi: raykomning uchinchi kotibi bilan pusib otirgan kolxoz raisi; bechora rais bir-ikkita boloxonador so'kish eshitib oldi va qolganlar "za!", ishlar vadavang, ğolib qozozlarni kotarib raykomga delegasiya ketdi, bu yoqdagilar galabani yuvish uchun shay kutishdi, qancha vaqtgacha. Ğalaba deb ketganlarning qilichi sinib qalqoni teshilib, bayroği burun artguday shalvirab qaytib keldi. Raykom u degan, bu degan, ishqilib, nomzodimizni royxatga yaqin ham yo'latmabdi. Kolxoz raislarini toplab, "Agar shu A'zamov nomzodi korsatish haqida majlis-pajlis bo'lib qolsa, katta xolangga qoshib ammanging ammasigacha quritib yuboraman. Kim uni qo'llasa, panjaradan termiltirib qoyaman!" degan farmoni oliy beribdi. Buni eshitib odamlar ğazabga mindi, ortaga oriyat masalasi ham tushdi, axir, bir yuzu sakson odamning gapi gap, ozi odam emasmi? A, biz kotargan nomzod ozimizdan osib chiqqan yozuvchi, yana jurnalist, tanqidchi, yana publisistikachi ekan-ku. Bu yoqda yana tilimizni davlat tili qilaman deb kurashyapti, (kopning kurashini ham bir kishiga otib ketaveradi qiziq ustida) "Birlik"ning kattasi!

Yana uch-tort joyda men uchun shunaqa maylislar tashkil qilingan, yiğilish ahli tepasiga raykom bovaning ozi borib turib olib, otkizdirmagan. Odamlar kotarilib ketmoqchi bo'ldi, har qishloqdan vakillarim bor, shularga aytib, ba'zilarini ozim borib tinchitdim. Men uchun namoyish-pamoyish qilmagnglar, chunki foydasi yoq, raykom degan mashina yanchib otib ketaveradi, dedim. O'zim ham bir natija chiqishiga ishonmagan edim.

Shu bilan sakson toqqizinchi dekabrda edi, saylov bo'ldi, saylovchilar, Biz baribir Ahmad A'zamni saylaymiz, bularingga ovoz bermaymiz deb, ikkovini ham yiqitib yuborishibdi. Bizga delegatsiya keldi, bu ishdan bir nima chiqishiga ishonmayman, desam ham yana Ğaziraga olib kelishdi. Kolxoz klubida yana tumonat, boshqa qishloqlardan ham yiğilgan. Yana shu oris raykom sekretari, ozbek sekretari muloyim xunuk odam, bizning qishloq odamlaridan hayiqar ekan. Ur-topolon (mushtlashish emas), baqir-chaqir bilan nomzod korsatish majlisi bo'ldi, bu gal raykom oldingidan ham qattiq tayyorgarlitk koribdi, mening "Birlik"dagi buzğunchi ishlarimdan ma'ruza qildi oris kotib, lekin bu buzğunchiliklar til, mustaqillik haqidagi gaplar aralash bo'lgani uchun orisning

ma'ruzasi o‘zbek tilini davlat tili qilish hammaning orzusiga aylangan bir paytda teskari ta'sir qildi. Xullas, bo‘ldi ajoyib tomoshalar, bizning nomzodning rasmiy hujjatlari yana raykomga uchdi. U yoqda boshqa taktika, kaminani o‘tkazmaslik yo‘li hozirlab qo‘yilgan ekan: ikki kunning ichida men bilan birga yana ettita nomzod ro‘yxatga olindi.

Qoyil, bo‘lajak so‘z otishmalarida oldingi jabhada o‘ğir artilleriya: raykomning birinchi kotibi, rayon ijrokomi raisi, viloyat su‘ğurtasi boshliği, viloyat gazlashtirish idorasi boshliği, keyin bir sovxoz direktori, keyin demokratiya uchun SPTU direktori, maktab direktori.

Ana, sakkiz kishidan iborat bir-birini yeyishga tayyor go‘zallar konkursi boshlandi! Har uchrashuvda hammamizga jami to‘rt soat vaqt ajratilgan, kaminaning ismi sharifi “A”dan boshlangani uchun bizdan boshlanadi, Toshkentdan, yana yozuvchi, jurnalist, adabiy tanqidchi, tağin deng, xalqning baxtini naqd qilib turgan “Birlik” liderlaridan, uchrashuvning uch soati menga ketadi, iltimos boshqa nomzodlar ham gapirsin, deb zo‘rğa qutulaman. Ikki nomzod bu talotumda ko‘rinmaydi. Osmondagi oyni va'da qilmayman, lekin turishimning o‘zi oydan ham kattasini olib bergulik.

Bu oldingi katta bosqichda saylangan deputatlar birinchi sessiyani o‘tkazishdi, Odamlar “Shu Sherali Jo‘raev bitta konsert bersa, bir maza qilardik, sizga ham ovoz ikki yuz foiz bo‘lib ketardi-da”, deb qo‘ymaganidan shu sessiya tanaffusiga etib keldim, hofiz akamizga odamlarning iltimosini etkizdim. Hofizimiz buyuk boshlarini ko‘tarib, turgan joylaridan ko‘rinmaydigan buyuk cho‘qqilarga nigohlarini tikib, bir o‘ğiz ha ham, yo‘q ham demadi. Partiyamiz raisi o‘zim borib, sizni tarğib qilaman deb va'da qildi, lekin bormadi, biz bilan kelishgan kuni to‘ğ sayriga, cho‘milgani o‘sha yoqdagi xos saunaga jo‘nab ketgan ekanlar, buni saylovdan keyin kelib bildim.

Lekin bu yoqda ishlar gumbur-gumbur, vadavang edi. Saylov bo‘ldi, yetti nomzodning ichidan (raykom sekretari ikki kun qolganda iste'fo berdi, “Oktyabr” kolxozida chiqib, zo‘rğa tinchitganimiz janjalni men “ğalamis”ga to‘nkab), qirq to‘qqiz foiz ovoz olib keyingi bosqichga o‘tdim, mendan keyingi su‘ğurta yigirma olti foiz. Lekin o‘sha ukalar, tumanning o‘zidan qancha-qancha saylovchilar guruhi vakillari saylov uchastkasiga yaqinlasha olmagan. Kechqurun varaqalarni sanab turilgan joyda ataylab elektr chiroqlari o‘chdi, Kerosin chiroqlarini topib, yoqib kelgunlaricha, qutilar o‘zgargan, to‘lmagani to‘ldirilgan, qayoqdandir pachka-pachka byulletenlar paydo bo‘lgan, xullas. Aralashmagan odamning aqli etmaydigan bo‘ldi ajoyib hangomalar. Yarim kechaga borib, su‘ğurta ellik foizdan oshiq, kamina qirq olti foiz ovoz olib turibmiz-da. (Ha, to‘qson to‘qqizda bari bir deputat bo‘lganimdan keyin o‘sha to‘qsoninchi yili saylov komissiyasi a'zosi bo‘lgan bir kishi aytib berdi: ikkinchi bosqichda ham yetmish yetti foiz ovoz olgan ekanman! “Sizga juda noinsoflik qilganmiz”, dedi o‘sha odam.)

Xullas, o‘ynashmagin raykom bilan, raykom bobini topmasa ham uradi!

Bu maqola nomzodim ro‘yxatga olingandan keyin, nomzodning saylov dasturi sifatida yozilib, yana yetti pahlavonning ichida olishib yotgan paytim,

jurnalist dostlarimning birodarlik tuyğulari bilan qollab yuborishidan chiqqan rasmiy chiqish. Ijodkor ukalarim yuzdan nusxada saylov uchastkalariga ham tarqatganlar.

Juda katta adolatsizlik kordim, demokratiyaga otyapmiz deb odamni oyoqosti qilayotganlariga ham guvoh boldim, lekin hozir oylab, konglim hazin bir kayfiyatga chulğanadi, bari bir, yoshlik yoshlik ekan, ajoyib zamonlarda yashagan ekanmiz..

Men faqat bir narsaga okinaman: Nazar Eshonqul, Abduvali Qutbiddin, Aziz Said, Salim Ashur, Abduğofur Mamatov, Rahmon Hojimurod, boshqa besh-olti kishi bor edi, shu ukalarimning kutkilanib, saylov uchastkasi hovlisining bu chetida, yol boyida sarğayib otirganlari, Toshkentdan borgan, tanilib qolgan shoir, yozuvchi, jurnalistlarga byurokratik apparat odam deb qaramagani. Hammasidan ozi tajang Zohir A'lamning boğilishlarini oylasam, e-e odam odam bilan tirik, odamning dardini odam yengillashtiradi deyman. Ha, Samarqand shahridan obkomda ishlasa ham Nurilla Ostonov, viloyat gazetasi mas'ul xodimi Hamza Shukurov ham menga xayrixohlik korsatib turdi. Lekin tumanimizdan juda qalin oğaynim jurnalist bor edi, saylov payti qorasini ham korsatmadi, keyin korishganimizda e-e, bularni bilmaysiz, siz ketgandan keyin goshtimni yer edi bular, dedi.

Ha, yana bir gap: chochqa sovxozining direktori bittami uchrashuvda qatnashdi-da, bu yozuvchining oldida menga non yoq ekan deb qaytib korinmadi, lekin nomzodlar royxatida turaverdi. Viloyat gazlashtirish idorasining boshliği esa, "Yashil vodiy" degan roman yozgan yozuvchining oğli, bama'ni odam ekan, odamlarning hammasi shu yozuvchi yigitni deb turganda, aralashib nima qildim deb, umuman qorasini korsatmadi. Lekin nomzodini rasman qaytarib olishiga ruxsat berishmagan.

Mana shunaqa, bu maqola osha kunlardagi yutqiziqlardan xotira bolib qoldi.

26 Sentyabr 2012

Ahmad A'ZAM

ISTIQLOL - ISTIQBOL

Dushmanimiz kim?

BIZ MARDLARGA ergashamiz, mardlar bizni kurashga boshlaydi. Lekin, mana qayta qurish maydonidamiz. Rơparamizda ơzi qanaqa, kuchi qanchaligi noma'lum, tumanga ơxshagan lashkar, qayta qurish dushmanlari, deylik. Mardu maydonimiz dushmanga qarab na'ra tortadi, biz ham unga jơr hayqiramiz, u hayqirib dushmanga tashlanadi, biz ham hay-haylab botirimizga hamdu sano yoğdiramiz, lekin... joyimizdan jilmaymiz. Kơraylik-chi, nima bơlar ekan, deymiz. Ishongan pahlavonimiz yolğiz olishadi-olishadi, oxiri horib-tolib safimizga bosh egib qaytadi. Uni yolğiz yuborganimizni hisobga olmay juda ranjiymiz.”Eplolmasang, otilib chiqishni senga kim qơyibdi, yengilib qaytishni ơzimiz ham eplayverardik”, - deb bechoraga dashnom beramiz...

Yaqin besh yildan beri ahvolimiz shunga ơxshaydi: botir chiqib hayqiradi, jangga otiladi, yengilib qaytadi, biz ham hayqiramiz, lekin joyimizda turaveramiz. Faqat bitta ish qilamiz: dushmanni sơkamiz, bơralatib fosh qilamiz.

Xơsh dushman kim ơzi? Qayoqdan paydo bơldi u?

Amaldor desak, ular ham anchadan beri amaldorlikka qarshi kurashadilar.Tơralar desak, ularning ơzlari ham tơralikka qarshi ơt ochadigan bơlib ketganlar. Umuman apparat desak, apparat bir xil emas, uning orasidan ham dơstlar topiladi, qolaversa, shu apparatdan xodimlar chiqib, apparatchilikning ơzini qoralaydi.

Yo qayta qurish dushmanlari ơz ahvolidan norozi bơlib kơchaga chiqayotgan odamlarmi? Lekin ularni ham kơchaga xalq dardi, hammamizni ơylantirayotgan muammolar, qolaversa, qayta qurish dardi kơchaga olib chiqqan.

Orol quridi, boğ-roğlarimizni paxta yutdi, ayollar ơzini yoqdi, zaharlangan erkaklarning belidan quvvat ketdi, yurtimiz qashshoq ahvolga tushdi – bularning hammasini qaysi dushman qildi?

Hozir odamlar amaldorni, tơralarni, tơralar esa “brejnevchilik-rashidovchilik” deb yaqin ơtmishni ayblaydi. Sira dushmanni aniqlay olmaymiz. Dushmanga qarshi yalanğochlagan qilichlarimiz esa hadeb ơynataverganimizdan ơzimizni yarador qilib qơymoqda.

Fosh qilish xastaligi

Aslida bizga boshdayoq qayta qurish emas, fosh etish kirib keldi. Jumhuriyatimizdagi hamma rahbarlarga rahbar etib tayinlangan Usmonxơjaev ishni shundan boshladi. Shunga bağishlangan maxsus anjuman ham ơtkazdi. U kishidan quyiroqdagi hamma rahbarlar ikki toifaga: fosh etilgan va fosh etilmagan

amaldorlar qatoriga bơlinib ketdi. Birinchilari qamaldi, ikkinchilari qachon fosh bơlar ekanmiz degan tashvishda qoldi. Yangi kơtarilganlari esa shu kunga tushmaslik chorasini qidirdilar, markazdan tashlangan “desant”chilar esa eskiyu yangi rahbarlarni aralashiga fosh etishga tushdilar.

Yurtning ishlari qimirlamay turaverdi. Bugun mamlakat ơtmishu bugunni taroziga solib, endi qaysi yơldan yuramiz deb chora izlayotgan, demokratiya alifbosiga tartib berayotgan bir paytda biz faqat fosh etish bilan ovora bơldik. Qơshib yozishdan poraxơrlikkacha, chơlponxonlikdan namozxonlikkacha – hammasining kơziga kơrsatdik. Kitoblarimizdagi eski sơzlardan tortib, namanganlik munisalarning yopinchiğigacha –barini qayta qurish dushmaniga chiqardik. Dushman etmay qolsa, bizda yashirin islom lashkari bor, degan uydirmalargacha bordik, “olloh”ga “yalla” bilan “alla”ni qơshib qoraladik.

Oxiri, shu fosh etishlarning boshida turganlarning ơzi fosh bơldi. Ammo shuncha fosh etish, shuncha qamash bilan ham dushmanning basharasi ochilmadi, safi ham kamaymadi, “qayta qurish dushmanlari”deb axtarganimizdan natija chiqmadi. Chunki maqsadimizning ơzi teskari – qayta qurish emas, qayta kurash edi.

Nimalarga erishdik?

Erishganimiz shuki, sal-pal ahvolimizni bildik. Lekin shu bilish jarayonida ahvolimiz yaxshilandimi? Umum qama-qama paytida hisobchisidan tortib viloyat firqa qơmitasining rahbarlarigacha tergov berayotgan nohiyaning ayni damda va kelajakda qancha moddiy va ma'naviy zarar kơrishini bir ơylab kơrdikmi? Ayni “kampaniya”, chigit ungan, lekin ekinni yoppasiga ơt bosgan kezda ertalab sovxoz avtobusini tơldirib shaharga kelgan, tergovxona oldida shomgacha sarğayib, bir-birlariga: “Enli kơpga kelgan tơy, boshga tushganni kơz kơradi, ishqilib, hammamizni bir joyga qamasin-da, ahvolimizdan boxabar bơlib turardik”, - deb hamma narsadan kơnglini uzib ơtirgan kolxozchiyu brigadirlarning (yalpi tergov kunlarini eslang) ơshanda qilmagan ishlarini kim qilar edi? Rahbariyatining ishi tegovga olinib yo shubha ostiga tushib. Ishi ơz holiga oylab tashlab qơyilgan jamo va davlat xơjaligi, tuman, viloyatlar kơrgan zararni endi kim qoplaydi? Qani ơsha poraxơrlardan gơyo tortib olingan, Ittifoq ekranidan butun olamga kơz-kơz qilingan tillalar, million pullar? Ular rizqi yulingan bolalarga yo xơjaliklari ơtirib qolgan tumanlarga qaytarildimi? Kimlarga suyov bơldi ơsha pullar?

Ơsha yillari fosh etishlardan paydo bơlgan ma'naviy jarohatlarga endi qanday barham beramiz? Markazqơmitasi kotiblari, Oliy Kengashiyu viloyatlardan tortib xơjalik rahbarlarigacha asosli-asossiz qamalgan jumhuriyat, butun millatning erga urilgan oriyatini kim tiklab beradi?

Alal xusus, bu fosh-fosh oqibatida demokratiyadan, qayta qurishdan chalğib, mehnatdan kơngli sovib, endi muhim bir paytda qayta boshdan siyosiy savod chiqarayotgan xalqning ơsha paytlari qilolmagan ishlarini kim qiladi?

Ơylashning cheki bormi?

Behad murakkab davrda, kơplab murakkab muammolar oğushida yashayapmiz. Jumhuriyatimizdagi eng zơr mavzega, eng zơr yashayotgan odamlar yoniga boring – bir dunyo dardlarini rơpara qiladilar.

Biz shunday dardlarni elkalab oldingi rahbariyatda katta bir lavozimni egallab turgan bir kishining huzuriga kơp qatnaganmiz. U kishi dardimizni boshlashimiz bilanoq darrov fikrimizga qơshilar, “Juda tơğri kơtaribsiz, haqiqatan ham shunday”, der edi. Biz shunda: “Tơğri bơlsa, chorasini qilaylik”, desak, u kishi: “Bunaqasi ketmaydi, chunki masala juda murakkab, jiddiy ơylab olish kerak”, derdi. Yanagi uchrashuvgacha u kishidan jiddiy ơylash va'dasini olib tarqalar edik. Belgilangan kuni u kishi endi masalaning naqadar murakkabligini bandma-band tushuntirar va endigi uchrashuvda yana bir marta jiddiy ơylab olishga chaqirar edi. Bir yilcha qatnadik, dardimiz murakkablashgandan murakkablashib boraverdi, ammo biror natija chiqmadi. Hali ham bizning natija ololmaganimiz juda oson kơchdi, chunki dardimizga faqat shu kishi chora topishi mumkin edi.

Qayta qurishning bizda kechikkani va shu davr mobaynida yanada yangi-yangi muammolarning tơplanib qolganiga sabab ham ơsha kishiga ơxshagan rahbarlarning kơp vaqti ishga emas, balki masalalarni oylab besamar ơylab ơtirganida emasmidi?

Hozir shuncha kơp aytilayotgan, hatto shuncha bisyor gapirilganidan yechimi topilmayoq kơngilga urib ketgan kơplab muammolar oshkoralik sharofati sifatida ơsha paytlari kơtarilgan, ularni ơrtaga birinchi tashlagan yozuvchilarning sha'ni millatchi, vaysaqi deb haqoratlangan edi-ku! Orol, ayollarning ơz joniga qasd qilishi, paxta yakkahokimligi, bolalar ơlimi, ekologik falokatlar, paxtakorning qashshoqligi, sariq, oshqozon raki, ơpka kasalliklari, kamqonlikning kơpligi jumhuriyatimizning har jihatdan qoloqligi, paxtaning suvtekin ketishi – hammasi ơsha davrda xalqning dardi sifatida tilga tushgan edi-ku! Nahotki bir murakkab masalani uch-tơrt yilda yechimini topolmay, bir umr jiddiy ơylash kerak bơldi? Paxtakorga ơsha davrda yer berilganida, yashashiga, daromadiga imkon yaratilganida Farğona, keyin unga aks-sado bơlgan Bơka, Oqqơrğon, Parkent fojialari ehtimol yuz bermasmidi... Ammo yetti ơylab emas, yetmish ơylagandan keyin ham kesmay, yanada jiddiyroq ơylab ơtirishni masalaning murakkabligi bilan sira oqlab bơlmaydi.

Meros mangumi?

Bizga ota-bobolarimizdan andisha, oğir-vazminlik, bardosh qolgan. Yetmish yil davomida bu fazilatlar asta-sekin mutelikka ơxshagan bir loqaydlikka aylandi.

Xayriyatki, ikki qơlimiz bir tepa emas, qimirlagan qir oshar, butifosni mundayroğiga almashtirdik, paxta planining ơsishini tơxtatib, tonnalarini kamaytirdik, terim narxini sadaqanamo oshirdik, tilimizga davlat maqomi, e'tiqodimizga erk tegdi, dehqon bir parcha yerga ega bơldi.

Lekin oldingilardan qolgan oğir merosning yuki yengil tortmadi, ming gapirmaylik, tơrt-besh yillik umri qolgan Orolga suv bormadi, paxta sal qisqargani bilan hanuz yakkahokim, bolalar ơlimi kamaymadi, ayollarning ahvoli engillashmadi, tabiatga ğamxơrlik avvalgiday quruq gap, atom qabristoni biqinimizda, kimyo korxonalari pinhoniy qotilliklarini tơxtatmayotir, qazib chiqarganimiz, yetishtirganimiz hali ham suvtekinga jơnatilayotir.

Oğir merosning yuki yengil tortadiimi? Hayotimizda ilgarigidan farq bormi?

Insof bilan aytsak, jinday bơlsa ham, bor! Eng avvalo, besh-olti yil oldin, qayta qurishning boshlarida ham aytolmagan dardlarimizni ochiq aytyapmiz. Ochiq aytish – kơzimizning ochilishiga, demakki, manaviy uyğonishimizga sabab bơldi. Eng katta ğalaba – xalq ơyğondi. Ha, u norozi, lekin bu norozilik yomonlikka ham emas, mehnatkashning aybi ham emas, aksincha, ơz haq-huquqini tanishga olib borayotir. Ha, ayrim keskinliklar ham paydo bơlmoqda. Bu ham tabiiy, chunki ma'naviy uyğonish bilan iqtisodiy ơzgarishlar ơrtasida katta uzilish bor, har qanday ma'naviy ơsish iqtisodiy rivojlanishdan quvvat olgandagina tơğri yơldan ketadi.

Mamlakatda, afsuski, demokratiyaning qanot yoyishi iqtisodiy inqirozlar bilan chalkashgan. Bizda ma'naviy soha ul-bul erkinliklarni qơlgan kiritdi, qarashlar yangilandi, tuzumga munosabat ơzgarmoqda, boshqaruv sistemasidan tortib rasmiy mafkuragacha yangilanishga qadam qơymoqda. Ana shu erkinlikka iqtisodiy farovonlik hamohang kelganda qayta qurishga buncha kơp salbiy hodisalar yơldoshlik qilmagan bơlur edi. Sodda aytganda, odamni uyğotgandan sơng uning avval qornini tơyğazib, sơngra qơshiq sơrash, ish talab qilish kerak edi.

Har holda, bizning uyğonishimiz, juda imillab ơzgarayotgan, deylik, hatto ta'minot borasida ortga ketayotganda demokratik turmush tarziga kơnikishimiz qiyin kơchadi. Rahbariyatga ham, xalqqa bu borada sharqona oqillik qơl keladi.: rahbarning yuqorida turib olib, qơyi bilan amr-farmon yơlida gaplashmasligi, mustaqil, faqat ơzidan yuqorining yơriğiga tushib qolmagan, ơz orasiga tushib jonbozlik qiladigan rahbariyatni xalq ham qơllashi lozim bơladi.

Ilgari ishlar edik, qolgani bilan uncha qiziqmasdik, qiziqishga ham berilmas edik, endi ham ishlayapmiz. Ammo ishlaganimiz qayoqqa ketayotganini surishtiryapmiz, haq-huquqimizga yarasha talab qiyalpmiz, katta ơzgarish bu ham. Faqat bunda talablar deganimiz kun-kundan ortadi, paysallansa, ish ơrniga nuqul jiddiy ơy surilsa, muammolar ham, vaziyat ham jiddiylashib boraveradi.

Bardoshni qancha sinash kerak?

Bir qishloq misolida olaylik. Agar ma'naviyat rivojini bilim olish, oliy ma'lumotni egallash bilan ơlchasak, Ğazira jumhuriyatdagi eng yuqori ơrinni egallaydi. Ơzingiz ơylang, shu bir choğroq qishloqning ơzidan uch proffessor, ơttiz choğli fan nomzodi yetishib chiqqan, kơpayib ketganidan ish topolmay yurgan oliy ma'lumotlilarini sanamaymiz. Ammo qishloq ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan juda qoloq, daromad hemiri, kơchalari abgor, yeri oriqlab ketgan, kasallik

kop, xojalik men esimni tanigandan beri muqim otirib qolgan, yaqin orada kotarilishi ham gumon – sovxozning davlatdan 1,5 million som qarzi bor.

Bu bir misol. Endi Ğazira atrofidagi Soxmon, Sariqipchoq, Xitoybola, Mitan, Qolbosti, Qozoqovul, Xoja, Tegirmonboshi, Tepa, Yangi, Turkman, Dovchariq, Sherqorğon, Oğajon, Ordabozor, Gozay, Nogahon, Qoziguzar, Archa, Dovchar va qoshni Qangli, Juriyat qishloq shorolari hududidagi aholi mavzelari ham bundan avlo emas. Faqat shu qishloqlarning emas, ayrimlarining chala-chulpa gazlashtirilganini hisobga olmasak, tumandagi barcha mavzelarning ahvoli birday. Barida paxta ekiladi, ottiz-qirq yillab surunkasiga ğoza ostirilgan, quvvati ado bolgan. Yetmish ikki yildan beri jomboyliklar bol-ha bol, tezroq ğalabaga erishaylik, deb yashaydi, ğalabasi tushmagur necha marta qolga kirgan, ammo undan daromad yoq.

Masalan, “Ukraina”ga tutash xojaliklararo chorvachilik bazasining 4 million, “Pravda” jamoa xojaligining 3,5 million qarzi bor. Ahmadjon Qurbonov nomidagi sovxoz nihoyat bultur daromad bilan buromadni zorğa tenglashtirdi. Ammo kuzgi terimgacha, bari bir, yana qarz hisobiga yashaydi. “Moskva”, “Oktyabr ”, “Kommunizm”, Oxunboboev nomidagi jamoa xojaliklarining ğaznasi u yildan bu yilga uchma-uch bolib qolayotir. Xojaliklarning nonini tuya qiladigan yana bir hisob-kitob bor. Mana, deylik, bir sovxoz davlatga 4 ming tonna paxta topshiradi. Xudo bersa, yil yaxshi kelsa, salqin odatdagidan kechroq tushib, yoğin bolmay qolsa, sovxoz amal-taqal marraga etadi. Plan 100, lekin paxtakorga chashnasi tegadi. Nima uchun? Sababi – “ichki”, xojaliklarning imkoniyati, yer-suv sharoitlari bilan hisoblashmay, yuqoridan tushadigan alohida plan bor. Ya'ni haligi tort ming tonnaning qoq yarmi birinchi navda, ming tonnasi ikkinchi, 500 tonnasi uchinchi, 500 tonnasi tortinchi navda topshirilishi shart, shunda xojalikning oğziga bir narsa tegadi. Paxtakor terim boshlanishi bilag osmonga molтirab, birinchi navga atigi 200-300, ikkinchisiga zorğa 800-1000, uchinchisiga 2,5-3 ming tonna, qolganini tortinchi navga topshirishga majbur bolади. Oqibatda tonna hisobida zafar quchgan xojalik, tola hisobida mağlub, qarz ustiga qarz bolib, terimdan chiqadi.

Nega bunday? Chunki, birinchidan, yerning kuchi ketgan, ikkinchidan, shu yerlarning ozi paxtaga toğri kelmaydi, uchinchidan, daryoobod, salqin kuzda seryoğin iqlim va tortinchidan, ğoza navlari buzilib ketgan, Jomboy tuproği bilan chiqishmaydi. Daromadning qaychilanishida yana bitta, beshinchi sabab ham bor: paxta qabul qilish tartibi, paxta zavodi. Paxta punktlari xojaliklardan birinchi nav paxtani 32-35 foiz, ikkinchi navni 28-32, uchinchi navni 26-28 foiz tola hisobiga oladi. Zavod bulardan tartibi boyicha 2-3 foiz koproq tola chiqaradi-da, foydani oziga qoldiradi: unga planni toldirib topshirgan xojaliklarning ahvoli nochor, zavod esa millionlab foyda koradi. Lekin bu hissa xojaliklarning oziga tekkanda ham aytarli komak bololmaydi. Shuning uchun, Jomboyda paxtaga, bosqichma-bosqich, oxiri tola barham berish kerak.

Boğdorchilik, umuman an'anaviy dehqonchilik mahsulotlari etishtirish zarur. Jomboyga tutash, yeri oxshash Samarqand qishloq tumanida dehqonchilik,

boğdorchilikning ayni shu turlari bilan millionlab daromad olayotgan xƣjaliklar bor. Bultur Ahmadjon Qurbonov nomidagi sovxoz bir gektar paxtadan 2650 sƣm, “Ukraina” esa 1500 sƣm daromad kƣrdi. Lekin ayni shu sovxozlarda, yeryonğoqqa ƣxshagan ekinlardan, aytaylik bir gektar pomidordan 5 mingdan 8 ming sƣmgacha foyda olgan sohibkorlar bor.

An'anaviy dehqonchilik madaniyatini tiklash bugunoq paxtaning ƣrniga meva-sabzavot ekish, hamma yoqqa olmayu zardoli kƣchatini suqib tashlash emas. Bir gektardan ƣn-ƣn ikki ming sƣm daromad qancha yaxshi bƣlmasin, erdan tƣğri unib chiqib, davlatdan pul bƣlib qaytavermaydi. Avvalo, paxta industriyasi qanday tiklangan bƣlsa, shunday asta-sekin barham topishi, shuning barobarida an'anaviy dehqonchilikka neki saqlaydigan, quritadigan, qayta ishlaydigan korxonalar kerak bƣlsa, qurilishi, mahsulotni viloyat, jumhuriyat, mamlakat va jahon bozorlariga yetkazadigan tijorat sistemasi yaratilishi kerak.

Tumandagi xƣjaliklarni kƣtarish, odamlarning turmush sharoitini yaxshilash yƣllari kƣrinib turgan bir paytda usullarga mahkam yopishib, nuqul qiyinchilik, murakkabliklarni rƣpara qilish quyushqonga siğmaydi. Shusiz ham Jomboyliklarning ijtimoiy, madaniy, maishiy ahvoli, iqtisodi nochor. Ittifoqda eng oxirgi ƣrinni egallagan jumhuriyatimizda ham eng quyi darajada turadi.

“Dƣkondan bir xalta un oluvdim, mashinamgacha bir amallab keltirdim. Falonchiga: “Kel, shuni yukxonaga ortishib yubor” desam, u negadir indamadi. Xafa bƣldim, shuyam odamgarchilikmi, dedim. Shundan keyin u yerga qarab, “Jƣra, tƣğrisi, xaltangning yarmisini kƣtarishga kuchim yetmaydi, sariq bƣlganman, ƣzi zƣrğa yuribman”, dedi. Gavdasini qarang, ƣz quloğim bilan eshitmaganda ishonmas edim. Juda kƣnglim buzildi”, deb hikoya qiladi bir dƣstim. U menga ƣsha yigitni ayab, otini aytmadi.

Shu ahvolda odamlar yashab keladi. Qassoblardan sƣrang, oyiga bir kilo gƣsht olishga qurbi yetmaydigan oilalar talay topiladi. Ular ham “Bor”, deydi, lekin qishloqchilik, ƣzbekning oriyati yomon, nomma-nom aytmaydi.

Yigirma-ƣttiz sƣmlik maosh, non-choy bilan kun kechirish, oqsil ocharchiligi-yu sariq kasal epidemiyalari, erta bahorning loyi, saratonning jaziramasi, kech kuzning shiltasigacha mehnat qilish, yerga solinadigan, havoga sochiladigan, suvga oqiziladigan yuz turli kimyoviy dorilar – shularning hammasini ƣylab, bir fikrga kelasan odam – ming rahmat shu xalqqa, hali ham kelajakdan umid uzgani yƣq!

Endi mavzuni kengroq olsak, jumhuriyatimizda atigi yuqoridagi tuman shu ahvoldami ijtimoiy-iqtisodiy kƣksovlik faqat shu qishloqlardami? Aksincha, bunaqa muammolar hamma joyda taxlanib yotibdi. Qolaversa mazkur muammolarni tuman rahbariyatining ƣzi qilolmaydi, salomatlik bir tarmoqqa, yƣl boshqa idoraga, gaz bƣlak tarmoqqa, mablağlar esa boshqa-boshqa manbalarga qaraydi. Ayrim, eng muhimlari esa jumhuriyatga emas, tƣğridan-tƣğri Moskvaga bƣysunadi. Nimjonroq rahbariyat bir narsani undirish uchun bular orasida bor otangga-bor onangga ahvoliga tushadi.

Ammo ʊsib borayotgan talablarning tabiati bir xil – mustaqillik sʊraydi. Jumhuriyat ʊzini-ʊzi idora qilishi, iqtisodiyotini ʊz qʊliga olishi kerak. Shundagina uning kichik mavzelariga, poytaxtdan uzoqdagi qishloqlariga ham ulush tegadi. Ungacha mayda-chuyda kʊmak, ul-bul yordam kampirni upa-elik surtib yoshartirishga urinishday behuda ketadi. Qayta qurishning qayta pardozlashdan farqi shunda: biz muammolarning sonini sanashdan voz kechib, hammasini jamlab ʊylaganda, bir qilganda paydo bʊladigan katta, negiz masala – IQTISODIY MUSTAQILLIKNI amalga tadbiq etishimiz kerak Jumhuriyat eng avvalo ʊzining yeri, suvi, havosi, yerusti va yerosti qazilma, barcha tabiiy boyliklari, ishlab chiqarish vositalari hamda korxonalari, yetishtiriladigan barcha moddiy va ma'naviy ne'matlarini ʊz mulki sifatida qonunlashtirishi shart. Buni qoğozda tan olib, lekin hayotga chalaqonunlar imkonidagi chalatadbirlar tariqasida joriy etilsa, shunda ham poytaxtdan berilgan kʊrsatma tuman beklariga yetib borguncha bir nechta qovun pishiği ʊtadigan bʊlsa, unda xalqning nima ahvolga tushishiyu qanday ğazabga kelishini hech kim bashorat qilolmaydi.

ISTIQLOL CHEGARALARI

Bizda yigirmanchi yillar adabiyotida shu sʊz kʊp ishlatilgan, keyin arabcha bʊlgani, “milliy istiqlol” deb yondosh ishlatilgani uchun, xavfsirab, tilga olinmay qʊyilgan. Bu sʊz “boshqalarga tobe bʊlmay ʊz erki bilan yashash, ʊzini idora etish” degan ma'noni bildiradi, “mustaqil” sʊzi bilan sarfdagi ildizi bitta.

Biz mustaqillik haqida keyingi yillarda kʊp gapiryapmiz. Avval xʊjalik hisobi, korxonalarning erkinligi, hozir, mana, iqtisodiy mustaqillik, tʊğri, hozircha iqtisodiy sohada.

Mamlakatimizda hozir, ayrim qoqinishlar bilan bʊlsa-da, ayni shu milliy istiqlol poydevorlarini qayta tiklash jarayoni ketayotir. Iqtisodiy mustaqillik deganimiz ham ayni shu jarayonning bir belgisi, ma'lum bir jihati, xolos.

Biz ishni shundan boshlayapmiz. Ʊz iqtisodiyotimizni ʊzimiz kʊtaramiz, ʊzimizni ʊzimiz idora qilamiz, leyapmiz. Jumhuriyatda Prezidentlik lavozimi joriy etilishi ham shuning bir kurtagi, yaxshi bir mujdasi. Shunga muvofiq ravishda yaqin kelajakda ham boshqaruvda talay erkinlik beradigan ʊzgarishlar bʊladi, deb umid qilamiz.

Lekin mavjud ma'muriy-unitar tuzum, markazlashgan federasiya hozircha iqtisodiy sohada bʊlsa-da, TʊLA MUSTAQILLIK bera oladimi?

Mana, iqtisodimizning asoslaridan biri, tijorat, tovar ayirboshlashdagi muhim mahsulotimiz – paxtani olaylik. Iqtisodiy mustaqil bʊlsak, bir asrlik orzuimiz – paxtani jahon narxlarida sotishga erishamizmi? Nafsilamrini aytganda, bu ğalabani qʊlga kiritish mumkin. Lekin boshqa savol tuğiladi: uni kim sotadi – xorijga bevosita jumhuriyatning ʊzi sotadimi yoki Ittifoq qozoniga hozirgisidan balandroq narxda topshiradimi? Agar jumhuriyatning ʊzi xorijiy davlatlar bilan oldi-berdi qiladigan bʊlsa (bu muqarrar), unda jumhuriyatning xalqaro tijorat ishlarida vakolatidan tashqari, mustaqil diplomatiya huquqi, elchixonalari,

vakolatxonalari, xalqaro savdo muassasalari, mamlakatlar bilan tovar-pul ayirboshlash muomalalarini yuritadigan mustaqil tashqi savdo banki, shunga muvofiq valyuta jamğarmasi bơlmoği darkor. Busiz iqtisodiy mustaqillik cheklangan – chalamustaqillikka aylanadi, chorakorlik amalda davom etaveradi.

Faqat paxta borasida emas, barcha yetishtiriladigan va tabiiy boyliklarga ham mustaqil egalik qilish ana shunday xalqaro huquqiy maqomga intilishni taqozo etadi. Chunki jumhuriyatning iqtisodiy mustaqilligi faqat Ittifoq miqyosida mahsulot olish va mahsulot chiqarish bilan cheklanmaydi, zero ayni shu kunning ơzida ơzbek paxtasi Ittifoq davlati orqali ơnlab xorijiy mamlakatlarga sotiladi. Endi jumhuriyat bilvosida emas bevosita xorij bilan iqtisodiy-moliyaviy aloqalar ơrnatishi, faqat xom ashyo yo mahsulot chiqarmay, balki jahon bozorida uddaburon sotuvchi va tejamli xaridorga aylanishiga, ya'ni jahon muomalasidagi ơz pulidan pul tuğdirib turishiga tơğri keladi.

Iqtisodiy mustaqillik ơz navbatida ishlab chiqarish, ichki savdo, tovar ayirboshlash, narx tartibi, pul muomalasi, qishloq xơjaligi tarkibi, fan, xalq ta'limi kabi sohalarda ham yangilanishni taqozo qiladi. Zero, davlat xơjalik va ijtimoiy siyosati ơnlab tarmoqlarga bơlinganiga, madaniy-ma'naviy soha talay-talay jabhalarni qamrab olganiga qaramay, yaxlit, misoli shox, novdayu barglari bir tanadan ơsib chiqadigan daraxtday bir butundir, bir tarmoqning ơzgarishi boshqa barcha tarmoqlarning qayta qurilishiga olib keladi. Kichikkina bir misol: Yaponiyani olsak, yaponlarning ơzi mamlakatlarining bugungi mislsiz ravnaqini ơtgan asrda xalq maorifi borasida qilingan isloh natijasi, deb izohlaydilar. Bizda hali bunaqa islohlardan qancha-qanchasini amalga oshirish kerak...

Bizda talablar ham, muammolar ham, ularni hal etishga intilish ham keragicha topiladi. Ammo imkoniyatlar bơlgani holda ularni yuzaga chiqara oladigan, jumhuriyatning negiz muammolarini Ittifoq va jahon miqyosida tahlil qiladigan, turli sohalarni birgalikda, jamlab mushohada yuritadigan iqtidorli mutaxassislar juda oz. Borlari ham olomon saviyasida turib, xalq bilan bahslashishdan, muammoni yechishdan kơra, yechib bơlmasligini uqtirishdan nari ơtolmayotir. Bugunimiz bundan ơn, yigirma, ơttiz yil oldin kelajak bơlgan, shu kelajak aniq reja, fikrlarga emas, shiorlarga qurilgan, ertaga shunday kerakli kadrlar tarbiyalash zarurligi ơylanmagan. Mana, kơryapmizki, hozirning ilğor iqtisodiy, ijtimoiy, ma'naviy, huquqiy tafakkurini “pishitadigan” yetuk xalq vakillari yơq hisobida.

Holbuki, istiqlol – eng avvalo oqilona fikr, jahoniy tafakkur, odamlarni olis manzilga chalğitmay yetaklashga qodir bơlgan teran ğoyalar majmui hamdir. Biz faqat mahsulot ta'minotida emas, fikr ta'minotida ham tanqislikka uchradik...

UMID – ENDIGI ƠZGARISHLARDA, yaqin kelajakka bugun poydevor qơyilishida. Shunda istiqlol chegaralari kengayadi...

1990 yil

“Yosh Leninchi”